

FUNDACIÓ
Fundació
JAUME
Jaume
BOFILL
Bofill

Debats

CAN BORDOI
AULA PROVENÇA

**Mirades educatives
a la sisena hora
Eines per a la reflexió
i la pràctica als consells
escolars**

Coordinadors: Joan Domènech i Raül Manzano

Edició: Fundació Jaume Bofill
Provença, 324. 08037 Barcelona
Tel. 93 458 87 00
Fax 93 458 87 08
fbofill@fbofill.org
www.fbofill.org

Juny 2006

Disseny gràfic: Amador Garrell

Impressió: Alta Fulla · Taller
Dipòsit Legal: B. 26125-2006
ISBN: 84-85557-61-1

Índex

1. Preliminars	5
Introducció	5
El Pacte Nacional per a l'Educació	7
El debat sobre la sisena hora	8
Aspectes claus de la proposta	9
El temps de l'infant: temps vital, temps educatiu i temps escolar	10
2. Objectius i canvis que comporta la proposta	12
Els objectius d'aquesta proposta	12
Canvis que comporta	13
Qüestions per resoldre des dels centres educatius	14
3. Oportunitats que es presenten davant l'aplicació de la sisena hora	17
Potencialitats que veiem en l'ampliació de l'horari escolar ...	17
Reptes que se'ns presenten	19
Els horaris	19
Formació i innovació	21
Implicació de les famílies a l'escola	22
Altres aspectes que cal tenir en compte	22
4. Recomanacions per l'aplicació d'aquesta mesura	24
Adreçades als centres educatius	24
Adreçades a l'Administració	29
5. Un apunt per concloure	33

6. Bibliografia	34
7. Llista de participants	33

1. Preliminars

Introducció

Teniu a les vostres mans les reflexions del seminari organitzat per la Fundació Jaume Bofill en relació a l'aplicació de la sisena hora a l'educació pública a Catalunya. El seu objectiu principal ha estat elaborar una primera anàlisi i un seguit de recomanacions al conjunt de la comunitat educativa, tenint en compte que la proposta ens porta a la necessitat de reorganitzar alguns aspectes de funcionament dels centres públics d'educació infantil i primària.

Hem volgut elaborar un document que avancés criteris pedagògics i organitzatius per tal que l'aplicació de la mesura fos beneficiosa pel sistema educatiu públic del nostre país. Ens mou, per tant, un sentit pragmàtic, la qual cosa no ha impedit fer una mirada més global a la situació de l'educació i dels centres públics d'educació infantil i primària. Per tant, també podreu veure propostes que van més enllà de les conseqüències directes d'aquesta implantació.

En aquest objectiu, hem coincidit tots els que hem participat en el seminari. Els participants, han estat persones que s'han posicionat a favor i en contra de l'ampliació de l'horari o la seva oportunitat. Malgrat aquesta diversitat, hem constatat la coincidència en l'objectiu d'aconseguir una millora de l'educació pública i poder fer propostes per tal que les dificultats que puguin sorgir de l'aplicació d'aquesta mesura siguin neutralitzades, bé per propostes de l'Administració (complementàries) o bé per l'acció dels equips directius, claustres i comunitats educatives, que sabran trobar solucions a les noves complexitats que es plantegen.

Aquest document no té la pretensió de ser l'únic document orientatiu existent. En coneixem d'altres, a més de les pròpies orientacions de l'Ad-

ministració. Aquest text pretén ser una mirada complementària a aquestes altres propostes que han arribat a la comunitat educativa, provinents –majoritàriament– de sectors, grups o persones preocupades pels mateixos objectius que nosaltres.

El document s'adreça, en primer lloc, als consells escolars de centre, que són els que hauran de definir –aquest primer curs– la proposta organitzativa bàsica perquè la sisena hora pugui entrar en funcionament el setembre vinent, juntament amb els consells escolars municipals, que hauran de vetllar per la coherència de les propostes en l'àmbit territorial de la seva competència. També s'adreça als equips directius, que han de ser els motors d'aquest canvi organitzatiu i de les millores que cada centre educatiu plantegi. Als claustres de mestres, ja que, sense el seu suport actiu, les mesures no tindran els resultats que esperem. Als professionals de l'educació no formal i dels serveis complementaris de l'escola, que incideixen tant en el seu bon funcionament. I finalment, a les famílies, per tal que també contribueixin, des de la racionalitat i el consens, a aconseguir que l'objectiu citat més amunt sigui una realitat.

El treball previ s'ha dut a terme en cinc sessions durant les quals hem intentat acostar-nos als nous reptes que suposa l'ampliació de l'horari lectiu des dels diferents sectors implicats: alumnat, professorat, famílies i sector del lleure i serveis. Hem creuat totes les reflexions de les cinc sessions, incorporant altres aportacions de tipus personal o d'algun grup que ens han semblat d'interès. Ens referim a la documentació que s'especifica a l'apartat Bibliografia i documentació que es recull a la pàgina 34. A més, hem d'esmentar les intervencions encarregades durant el seminari a: Roser Batlle; Maite Coma; Josep Miquel Lacasta; Isabel Nadal; Miquel Payaró; Bet Rossell; Jaume Trilla; Alfred Vernis i Isabel Vilaplana. I, d'aquest creuament d'idees, reflexions i propostes, n'ha sorgit el document actual. Hem volgut que el document reflectís aquesta visió global de l'educació i del funcionament de les escoles públiques d'educació infantil i primària, que són les que aplicaran aquesta mesura.

La urgència de l'encàrrec ha donat com a resultat, potser, un document encara incomplet, sobretot perquè no hem pogut aprofundir suficientment en determinats aspectes. Per altra banda, volem deixar clar que la proposta que us presentem no supleix la necessària reflexió que ha de fer cada

comunitat educativa de cada centre escolar de Catalunya, sinó que, en tot cas, vol aportar elements que puguin estimular-la i donar-li suport.

El Pacte Nacional per a l'Educació

Aquesta ampliació de l'horari escolar és una mesura que hem d'emmarcar en el Pacte Nacional per a l'Educació i s'ha de contextualitzar en les línies educatives que es desprenen del text.

En primer lloc, s'haurà d'aplicar en un model escolar basat en l'autonomia de decisió dels centres educatius, una autonomia que s'anirà clarificant, compartint i concretant, però que serà el referent bàsic que permetrà concretar la proposta.

En segon lloc, caldrà considerar la cultura professional del professorat que apunta el Pacte: interactiva i col·laborativa amb l'alumnat, amb la resta de professorat, amb les famílies i amb la comunitat. Una base teòrica sòlida, una actitud reflexiva sobre les pràctiques a l'aula, l'obertura a la col·laboració i el treball en equip i la flexibilitat davant la realitat d'avui –en l'àmbit social i d'evolució del coneixement–, a més d'altres competències, han de permetre fer front als nous reptes educatius que tenim al davant. Caldrà tenir una consideració especial vers els altres professionals que participen de l'acció educativa dels infants al centre i que, cada cop més, estan adquirint un paper rellevant.

La tercera idea és la corresponsabilitat educativa de les famílies i el seu paper imprescindible per a un bon funcionament del centre educatiu. L'acord i la coherència d'actuacions són factors necessaris per una bona educació de l'infant. L'acord entre les administracions per millorar la gestió de l'ensenyament i la creació d'un servei públic d'educació amb els centres sostinguts amb fons públics –amb igualtat de drets i deures– confirmen els eixos del text i donen sentit a la proposta que analitzem.

El debat sobre la sisena hora

Aquest document ha obviat, intencionadament, el debat que s'ha produït al voltant de la conveniència o no de la mesura. Aquest debat ha estat intens i l'han protagonitzat la majoria de sectors organitzats de la comunitat educativa catalana, o persones a títol individual. L'Administració i el professorat han protagonitzat les discussions més aferrissades, mentre que les famílies –que, en general, han valorat la mesura positivament– hi han participat minoritàriament, tret del sector més organitzat.

La magnitud de la proposta, per la quantitat de recursos que mobilitza i per les conseqüències dels canvis que comporta, requeria un procés diferent, que tingués en compte les necessitats reals per a la seva implantació i el càlcul de les resistències i dificultats que caldria afrontar en la seva aplicació. La precipitació en el procés ha estat una de les causes del malestar que ha provocat, una qüestió que cal corregir al més aviat possible.

Per al conjunt de la ciutadania, la mesura representa una evidència de com les inversions públiques poden adreçar-se a millorar els serveis públics. No obstant això, no s'han explicat amb prou claredat els avantatges i les millores que suposa la proposta, sobretot en el context del Pacte Nacional per a l'Educació, que conté altres mesures complementàries també molt valuoses.

Tot plegat ens porta a una situació en què caldrà activar tots els recursos i habilitats de tots els sectors educatius per intentar que, abans de finalitzar el curs, hi hagi una proposta de distribució horària i de criteris bàsics d'aquesta ampliació horària, aprovada per cada Consell Escolar. La proposta que, finalment, s'aprovi en l'àmbit de cada consell ha de ser la millor proposta possible per cada centre en les actuals circumstàncies de temps i de recursos. També cal donar un gran marge de confiança i flexibilitat als equips docents i als consells escolars perquè facin la seva feina i per tal que, el curs vinent, es puguin modificar els acords presos, després de la revisió que caldrà fer un cop implementada aquesta proposta.

Esmentem les previsions del Departament en aquests moments, centrades en els aspectes següents:

- Mobilitzar la inspecció per ajudar els equips directius i els claustres en la concreció de les mesures que cal emprendre.
- Ajudar els equips directius, en el sentit de donar-los elements de reflexió per aconseguir bones fórmules en cada centre.
- Incloure en les instruccions d'inici de curs recomanacions per dur a terme aquesta sisena hora, agrupant-les concretament en quatre blocs: desenvolupament de l'hàbit lector, desenvolupament de la comunicació oral, desenvolupament d'estratègies matemàtiques i desenvolupament de la sensibilitat artística.

Aspectes claus de la proposta

Volem remarcar un conjunt d'aspectes de la proposta que ens semblen claus, com a resum previ de les idees que s'exposaran a continuació:

- La sisena hora és una gran oportunitat per millorar els aprenentatges i per afavorir l'equitat i la cohesió social.
- Ha d'aplicar-se plenament integrada dins l'horari lectiu de l'infant i en plena sintonia amb el projecte educatiu.
- Els models organitzatius, la distribució de recursos humans i materials que s'acordin al centre s'han de concretar tenint en compte prioritàriament les necessitats educatives de l'alumnat.
- Ha de ser un estímul per la millora i la innovació de tots aquells aspectes relatius al funcionament pedagògic i organitzatiu dels centres educatius.
- Ha d'afavorir la implicació i corresponsabilitat de les famílies en l'educació dels seus fills/filles.
- Ha de procurar la coordinació del professorat amb el monitoratge que fa activitats complementàries i de lleure.
- Ha d'ajudar a la millora del conjunt de serveis i activitats educatives adreçades a l'infant, i a fer una revisió de l'horari total destinat a activitats educatives.

El temps de l'infant: temps vital, temps educatiu i temps escolar

Tot i que l'objectiu del seminari no era fer una anàlisi general del temps educatiu, la nostra preocupació passava per emmarcar el debat concret en aquestes qüestions més generals. En el fons, hi ha un interès centrat en l'infant i en veure com totes aquestes mesures repercuteixen en l'educació que rep. I l'infant no es pot partir: s'educa a tot arreu i a tothora i un canvi –encara que petit– en la distribució del seu temps l'ha d'afectar d'alguna manera o altra, encara que, a primera vista, sembli que no hi ha variacions substancials.

En relació al temps educatiu, hem de considerar tres franges de format i objectius diferenciats:

a) El temps de permanència dels infants a l'escola fent activitats curriculars, complementàries o fent ús de serveis escolars (menjador, acollida, etc.).

b) El temps de fora l'escola, però relacionat directament amb les activitats que s'hi fan. Cal tenir en compte el temps d'anar i venir de casa (viatges), el temps d'estudi i deures, les classes particulars, les activitats extraescolars lligades a l'escola (aquelles que tenen un caire més instructiu com, per exemple, l'anglès).

c) El temps destinat a activitats no instructives, però també educatives: coral, ludoteca, esports, etc. En una enquesta recent feta a la regió metropolitana de Barcelona, es demostra que una majoria molt significativa dels infants ja realitzen activitats extraescolars: per exemple, pel que fa als de sisè de primària, resulta que més de les tres quartes parts en fan; i gairebé un 12% en fan tres o més de diferents durant el curs escolar (és a dir, sense comptar les que es fan a l'estiu)¹.

Amb l'ampliació de l'horari escolar estem parlant d'una hora més d'activitats, encara que tenim en compte que la mesura, en cap cas, no pot suposar un augment del contingut curricular. La sisena hora es farà, amb

1. TRILLA, J.; RIOS, O. (2005). "Les activitats extraescolars: diferències i desigualtats", a AA.VV. *Infància, famílies i canvi social a Catalunya. Informe 2004*. Barcelona, Institut d'Infància i Món Urbà, p. 293-344.

tota probabilitat, escurçant el temps del migdia i allargant com a màxim mitja hora l'horari de tarda, o bé avançant mitja hora l'entrada al matí. En aquest sentit, creiem que el temps del migdia és el que, segurament, es veurà més afectat pels canvis.

En l'educació dels infants, hi intervenen molts agents socials, fet que requereix un enfocament col·lectiu i el treball en equip. I això no és possible si el temps educatiu d'aquests infants està fragmentat i els professionals treballen de forma aïllada. Així doncs, cal tenir en compte tot el temps que l'infant passa a l'escola, un temps sobre el qual no hi ha un responsable directe i reconegut –el responsable moral és l'equip directiu, però pot exercir o no aquesta responsabilitat.

Què fan els infants durant el temps lliure? És una qüestió que també ens hem de plantejar. Hi ha diferències entre l'entorn rural i l'urbà? Veiem que, en una tendència a la unificació, l'infant rural cada cop surt menys a jugar al carrer. La imatge d'infants jugant al carrer als pobles és, cada vegada més, un patrimoni exclusiu dels nens i nenes nouvinguts.

En alguns barris, l'escola s'ha transformat en un espai de dinamització del barri. És un espai pel joc, per la conversa, pel passeig, etc. Trobem l'experiència de l'obertura dels patis escolars els caps de setmana o en horari extraescolar, que ha suposat un acord entre el centre, diferents entitats de l'entorn i l'ajuntament. Tots aquests són aspectes molt específics que cal conservar i que cal tenir en compte a l'hora de fer propostes.

Finalment, constatem que les noves realitats de composició de cada comunitat educativa fan més evident la necessitat que ens replantegem el temps escolar en el seu conjunt, tenint en compte totes les variables. Les variacions constants de l'alumnat, les diferents cultures, la flexibilitat en els horaris laborals, els diferents períodes d'activitat i de vacances, etc. impliquen una situació de diversitat –i també d'inestabilitat– que l'escola ha de poder afrontar amb el màxim de rigor possible.

2. Objectius i canvis que comporta la proposta

Els objectius d'aquesta proposta

Els objectius que ha explicat el Departament d'Educació per l'aplicació de la mesura són els següents:

- Impulsar l'equitat educativa i la igualtat d'oportunitats.
- Prevenir i reduir el fracàs escolar i millorar el rendiment de l'alumnat.
- Prestigiar l'escola pública tot donant-li un impuls de qualitat.

Pensem que, d'entrada, seria interessant aclarir aquests objectius que fa el Departament, fer-ne una anàlisi des de la nostra perspectiva i veure si n'hi ha d'altres que també siguin importants.

Interpretem que ha de suposar una millora en l'èxit escolar de tot l'alumnat. Ha d'implicar una oportunitat per reduir el fracàs entre els més desafavorits i augmentar el rendiment de tot l'alumnat. Ha de suposar disposar de més temps per millorar tots els processos d'aprenentatge, tot adaptant-los a les necessitats reals de cada infant i cercant metodologies més participatives.

Creiem que la proposta va lligada a un replantejament del temps escolar i a la possibilitat d'anar incorporant nous camins que ens permetin assolir millor els objectius educatius de l'educació primària.

A més dels tres grans objectius que proposa el Departament, se'ns plantegen una sèrie de possibilitats: es pot pensar en una millora de la qualitat de vida dels infants? Es pot pensar en millores relacionals? Es pot pensar en tenir més temps per treballar les actituds a través de l'assemblea de classe o de centre i altres mesures grupals? Es podran fer

activitats que actualment s'han de fer privadament i, per tant, amb costos econòmics per a les famílies? Es pot pensar en la participació d'altres professionals o agents educatius de l'entorn? Tots aquests són temes oberts que caldrà veure com es desenvolupen en el futur i que poden ser objecte de concrecions, atenent cada realitat educativa.

Canvis que comporta

L'allargament de l'horari de l'alumnat de primària a l'escola pública ve acompanyat d'una segona mesura que, per les seves característiques intrínseques, afecta els mateixos àmbits i aspectes i, per tant, cal tenir en compte a l'hora d'analitzar les conseqüències d'una i altra. Ens referim a la reducció de l'horari lectiu del professorat (24 h/setmana durant el curs 2006-2007 i 23 h/setmana durant el curs 2007-2008), mantenint el mateix horari laboral (37'5 h/setmana) i el mateix horari de permanència en el centre (30 h/setmana). Les dues propostes afecten la reorganització dels horaris de coordinació en un centre i els horaris efectius del professorat.

La proposta de la sisena hora i de la reducció de l'horari lectiu al professorat produeix canvis que convé tenir presents per saber quins són els aspectes que caldrà resoldre perquè la seva implantació assoleixi els objectius de millora del sistema educatiu públic.

Els canvis més importants que tindran lloc són els següents:

- a) S'equipara l'horari escolar dels centres sostinguts amb fons públics.
- b) Augmenta l'horari de l'alumnat de l'escola pública de primària i es diferencia del de l'educació infantil. En molts casos, hi ha una reducció de l'interval del migdia.
- c) Els horaris del professorat canvien:
 - i. Es redueix la franja de descans entre matí i tarda.
 - ii. La flexibilitat pot permetre tenir una franja de temps lliure al començament o final de la jornada algun dia.
 - iii. Els horaris de coincidència de tot l'equip en el centre es redueixen.

d) La reducció de l'horari lectiu del professorat augmenta el temps destinat a gestió i coordinació, fet que pot suposar més temps per aspectes com l'atenció a les famílies, tutories, etc.

e) El model de formació en centres que es feia en la franja del migdia es veu afectat, en el cas que es redueixi aquesta franja.

f) El nombre de professorat pot augmentar en algunes franges horàries, cosa que permet aplicar altres models organitzatius i d'atenció a l'alumnat.

g) La flexibilitat horària del professorat, afectarà alguns models organitzatius i d'activitats en el centre: tallers, intercanvis entre alumnat de diferents cicles o nivells, sortides de tot un dia i activitats de més d'un dia, etc., que caldrà adaptar a la nova situació.

h) Augmentarà la complexitat de la gestió dels recursos i, per tant, caldrà destinar-hi més temps.

i) Altres professionals que treballen a l'escola veuran modificat i, en alguns casos, reduït el seu horari: tècniques d'educació infantil, monitors d'educació especial, vetlladors/es, serveis educatius, monitors d'educació no formal, cuiners/es, etc.

Qüestions per resoldre des dels centres educatius

Davant la perspectiva d'aquests canvis, els centres educatius hauran de respondre dues qüestions: com ens organitzem, i què fem en aquesta nova franja horària.

Tot i que semblen dues qüestions diferenciades, no dubtem que hi ha una interrelació entre ambdues. De la concepció de la feina que creiem que es pot fer en aquesta franja horària, en sorgiran unes modalitats organitzatives o unes altres. Si es pensa que aquesta hora és una hora més, al marge de la resta de l'horari escolar, que cal destinar a unes activitats concretes –de les que proposa el Departament en les seves orientacions d'inici de curs o d'altres–, l'organització horària que en resultarà tindrà unes característiques diferents que no pas si es parteix d'una idea més global de l'horari i, aquest, es fa en funció d'una anàlisi de les necessitats globals de l'alumnat a cada franja d'edat.

Per tant, els models possibles, amb matisos i diferents graduacions, es mouen entre:

- La sisena hora com una hora més, diferenciada de la resta, amb activitats específiques, coordinades amb la resta però mantenint una certa independència, fins i tot, del professorat que la fa.
- Ampliació de l'horari en una hora més i, per tant, reorganització de l'horari per nivells, cicles o altres agrupacions, a partir de les propostes programàtiques dels equips docents corresponents.

En els dos casos, i en tots els altres intermedis, és imprescindible mantenir una coherència general d'escola.

El model proposat per l'Administració –una hora escolar, no lectiva– respon més a un imperatiu legal que no pas a una situació que sigui gaire positiva per al seu desenvolupament. Acceptant que hi pot haver alguna diferenciació en l'actualitat, cal treballar per la seva integració màxima dins l'horari lectiu i la desaparició de la diferenciació entre les 5 i 1 hores. Hi ha experiències d'escoles que han fet un plantejament global d'aquest horari, d'acord amb el propi projecte educatiu. Proposar la voluntarietat d'aquesta hora o el seu caràcter “escolar” ens sembla un argument que té poca consistència pedagògica i que contribueix a fragmentar l'horari a l'educació primària; només l'entendem si s'aclareix en un context de provisionalitat.

Caldrà considerar la diversitat de realitats en què s'aplica. Hi ha escoles que tenen la tradició d'organitzar activitats en l'espai del migdia –complementàries o no–, a les quals l'alumnat assisteix de forma majoritària. N'hi ha d'altres, que tenen poca tradició en aquest sentit, o l'alumnat aprofita l'estona del migdia per anar a dinar a casa, una qüestió que potser variarà a partir d'ara.

En tot cas, les decisions que ha de prendre el centre educatiu corresponen a tres àmbits: contingut, organització i participació.

Respecte al contingut:

a) Contingut d'aquesta ampliació horària: Activitats concretes suggerides i planificades a escala general o definides pels equips docents de

cada cicle, d'acord amb la seva programació i amb el projecte educatiu de l'escola.

- b) Anàlisi de les actuacions que poden quedar afectades:
 - i. Dins l'horari lectiu.
 - ii. Fora de l'horari lectiu.
 - iii. Activitats interclasses, internivells, intercycles.
 - iv. Activitats complementàries.
 - v. Activitats d'intervenció de més d'un mestre en una aula (desdoblaments, suport a l'aula, etc.).

Respecte a l'organització:

- c) Horaris de permanència al centre del professorat.
- d) Horaris de coordinació de tot l'equip docent.
- e) Planificació dels horaris no lectius del professorat:
 - i. Coordinació.
 - ii. Participació en la gestió.
 - iii. Tutories.
 - iv. Atenció a les famílies.
 - v. Formació.
 - vi. Altres que es puguin derivar de cada situació concreta.
- f) Canvis en l'organització dels serveis escolars:
 - i. Acollida i servei de permanència al matí i/o tarda.
 - ii. Menjador.
 - iii. Activitats extraescolars.

Respecte a la participació:

- g) Com treballem per aconseguir el màxim consens i participació, i com i quan informem les famílies.
- h) Com fem partícip l'alumnat en els canvis que es produiran.

3. Oportunitats que es presenten davant l'aplicació de la sisena hora

Potencialitats que veiem en l'ampliació de l'horari escolar

- *És una millora per a tot l'alumnat.*

Per a tota la població escolar, la mesura suposarà un augment significatiu del temps diari destinat a la seva educació. Per alguns col·lectius d'infants que no tenen les mateixes oportunitats –ni en l'entorn escolar, ni en l'entorn social, ni en l'entorn familiar–, suposa reforçar les seves possibilitats d'aprenentatge i millorar i reforçar la prevenció de riscos socials. No hem d'oblidar que l'escola també funciona com una institució preventiva de riscos i aquesta previsió té relació directa amb aspectes com la igualtat, l'equitat i la cohesió social. Aquesta ampliació d'hores de l'atenció escolar a tots els infants també serveix per reforçar aspectes relacionals de l'alumnat i de formació personal a través de la tutoria, les assemblees, etc. i pot ajudar enormement aquest procés. L'alumnat que normalment no fa servir els serveis al migdia, pot ser-ne el major beneficiari ja que, sovint, no ho fa per motius econòmics (famílies que tenen un nivell socioeconòmic baix).

- *Els centres tindran cinc hores setmanals més per treballar el mateix currículum.*

Això ha de permetre ser més respectuosos amb el ritme de l'infant, posar més èmfasi en aspectes relacionats amb l'autonomia personal i sentir més consciència i més gust del propi aprenentatge.

- *Es podran revisar les metodologies, així com introduir plantejaments pedagògics més participatius, innovadors i personalitzats.*

L'esponjament de tasques pot afavorir una revisió de les metodologies, que propicia el treball amb altres materials i una atenció individualitzada que es pot veure reforçada per l'increment de professorat. També permet fer més activitats d'expressió, de manipulació, etc. Si no parlem d'increment curricular, sí que ho fem de cercar estratègies per aprendre millor. Es poden fer activitats diferents, sempre que siguin coherents amb el projecte del centre. Es poden incrementar els processos d'investigació de l'alumnat, d'aspectes transversals del currículum, de l'educació artística, etc. Aspectes no tan instructius i als quals donem valor: la sociabilitat, la tutoria, la biblioteca, els jocs didàctics, els contes, les representacions, etc.

És una oportunitat de l'escola per innovar i revisar allò que està fent: organitzacions diferents de cicle que s'adaptin millor a la flexibilitat del professorat; equips docents de cicle que frenin la fragmentació del currículum; actuacions dels alumnes grans amb els petits. És una oportunitat perquè aquelles persones que tenen habilitat i gust per desenvolupar algun tema puguin estendre'l a la resta del centre. Aquestes habilitats i gustos s'haurien de poder fer emergir.

- *Permetrà el desenvolupament de l'autonomia de cada centre.*

Si el centre educatiu fa una reflexió seriosa i organitza el seu horari d'acord amb les necessitats dels infants, millorarà la seva capacitat de decisió i, per tant, exercirà l'autonomia en una concreció pràctica que respon a les necessitats de la seva comunitat educativa. L'autonomia dels equips docents els ha de permetre elaborar els propis horaris i concretar el desenvolupament del currículum. Quan s'han definit els continguts, cada equip ha de fer la distribució més adequada del temps, en funció de l'edat de l'alumnat i de l'activitat que es desenvolupi, d'acord amb els objectius pedagògics. Els centres han de definir el perfil del professorat que necessiten en funció del seu projecte.

- *Farà possible la coordinació del professorat amb d'altres professionals que incideixen en l'educació de l'alumnat.*

És una oportunitat, també, en relació a la millora de la coordinació entre les actuacions que es realitzen en l'horari extraescolar del migdia i de

la tarda i el propi horari lectiu. En aquest cas, s'hauria d'aprofitar l'experiència d'algunes escoles que ja ho han fet, tot i que són camps d'acció molt diferents i hi ha la dificultat de l'existència de diferents equips. També és una oportunitat per afavorir la integració de l'acció educativa dels altres professionals al projecte del centre.

- *El professorat tindrà més temps per desenvolupar algunes tasques.*

El professorat tindrà més temps per fer la seva feina personal i col·lectiva no lectiva, més temps per dedicar a l'atenció a les famílies i a les tutories individuals amb l'alumnat.

- *Pot potenciar l'intercanvi d'experiències innovadores.*

A més, pot suposar una oportunitat perquè les escoles que ja estan innovant puguin explicar les seves experiències.

Reptes que se'ns presenten

Les dificultats en el procés d'implantació (precipitació, poc temps, desorientació en alguns missatges) situen algunes qüestions que cal resoldre. Per això pensem que les oportunitats que hem assenyalat en l'aplicació de la sisena hora es faran realitat, si som capaços d'activar els recursos interns i externs a l'escola que donin sortida a les noves situacions organitzatives que comporta la mesura.

En aquest sentit, volem destacar els diferents aspectes que caldrà considerar:

Els horaris

- *Elaborar uns horaris basats en criteris educatius.*

Qualsevol canvi de rutina suposa una dificultat afegida; la mesura suposa un canvi cultural per als centres i, especialment, per al professorat. La diferència entre l'horari laboral i de permanència al centre dificulta la concreció d'algunes accions organitzatives, formatives i de treball en equip. Quan ens posem a elaborar els horaris, calen uns criteris flexibles

que facin possible el conjunt d'activitats aprovades al Pla Anual de Centre (per exemple, excursions que superen l'horari, o activitats de més d'un dia que també el superen, o situacions que es poden donar en moments puntuals de baixes o absències no cobertes), dins el marc general de condicions laborals. Serà necessari un esforç afegit dels equips directius per la seva concreció. Apuntem aquí, també, els canvis que es puguin fer d'un any a l'altre i, per tant, també serà necessari el suport de l'Administració, per recolzar la idea de la possibilitat d'anar millorant les propostes organitzatives i per adaptar-les millor a les necessitats del servei educatiu. Són imprescindibles els moments conjunts de reflexió, que és quan es generen les bases per mantenir una línia d'escola.

- *Repensar la distribució, professorat assistent i eficiència a les reunions.*

L'augment de les persones que assisteixen al claustre fa més complexa la seva organització. A la implantació de la sisena hora i la disminució d'horari lectiu per part del professorat, cal afegir-hi les diferències horàries que ja hem marcat –la no coincidència de l'horari lectiu del professorat amb el de l'alumnat–, així com altres aspectes cada vegada més presents en els centres educatius, com ara les mitges jornades o altres reduccions que es preveuen. En aquest sentit, caldrà plantejar dinàmiques i models diferents per a les reunions del professorat. Algunes es podran fer en moments lectius de l'alumnat i d'altres en horari de permanència.

- *Franges horàries més àmplies per a la reunió del claustre.*

Els canvis en els horaris de coincidència del professorat en els centres d'infantil i primària trenquen amb una situació molt arrelada en la majoria de les escoles. Però, més que aquesta reducció (de 5h. de coincidència passem a 2h. mínimes), creiem que pot suposar una dificultat més gran el fet que aquestes hores siguin franges d'una hora (que mai serà una hora exacta). Per disposar, periòdicament, d'un marge de temps una mica més llarg per algun tipus de reunions, caldrà aplicar fórmules organitzatives més estructurades en relació al temps, o bé –per acord dels equips docents– destinar, de tant en tant, alguna tarda a organitzar sessions més llargues de reflexió i discussió. Pot arribar a passar el mateix amb la formació perma-

nent, els assessoraments en centre, etc. Serà necessari treballar amb altres models i plantejar-nos que no podem fer les coses com fins ara.

- *Horaris diferenciats entre educació infantil i primària.*

El fet que la mesura no s'apliqui a l'educació infantil pot produir diferències horàries que cal tenir en compte. Hi poden haver desajustaments provocats pels horaris diferents de l'alumnat i, per tant, del professorat, dins el mateix centre. Caldrà considerar aquestes diferències horàries en aquells centres que combinin el professorat de les dues etapes en actuacions que prevegin combinar el treball dels alumnes d'etapes diferents (organitzades en tallers, grups entre educació infantil i cicle inicial o altres modalitats). No estendre la mesura a l'educació infantil a l'escola rural, amb totes les activitats globalitzades, és incongruent.

Formació i innovació

- *Resituar la formació en centres i els processos d'innovació.*

Respecte a la formació en centres –en la seva modalitat d'assessorament, però també en els cursos descentralitzats–, els canvis horaris faran canviar els models sobre els quals s'està organitzant. Una de les possibilitats per millorar la resposta i els models de formació és incrementar la dedicació dels formadors en el centre.

La complexitat horària repercuteix, també, en l'organització de les actuacions lligades als processos d'innovació que, en la seva majoria, requereixen una dedicació extraordinària fora de l'horari establert.

- *Integrar dins el nou horari els projectes comunitaris que duen a terme alguns centres.*

L'aplicació de la sisena hora pot modificar el desenvolupament d'altres iniciatives que s'estaven duent a terme en determinats territoris i contextos i que suposaven actuacions fora de l'horari escolar, però lligades a aquest àmbit. Es parla d'espais on, a través de diferents iniciatives comunitàries –com els Plans d'Entorn, Comunitats d'Aprenentatge, Aprenentatge i Serveis, etc.–, s'han introduït activitats on el teixit associatiu col·labora activament i voluntàriament amb el centre educatiu. A través

d'activitats esportives i culturals, els nois i noies d'entorns socialment desafavorits veuen com exalumnes se n'han sortit i poden tenir models positius. En el cas que algunes d'aquestes activitats es fessin en horaris que ara es veuran modificats, caldria adaptar els models organitzatius per garantir la continuïtat d'aquestes experiències.

Implicació de les famílies a l'escola

- *Més corresponsabilitat.*

Les noves possibilitats horàries han de permetre enfortir la relació amb les famílies i el treball efectiu i coordinat per la millora de l'alumnat. Cal consolidar les estructures informatives, d'intercanvi i d'interacció entre mestres i familiars.

- *Més consens.*

Caldrà tenir en compte que les possibles diferències de criteris i interessos existents entre els diferents sectors presents al consell escolar s'han de treballar per tal que suposin un enriquiment als propis processos de reflexió que aquest organisme ha de fer.

Altres aspectes que cal tenir en compte

- *Millorar els serveis escolars.*

La reducció de l'horari del temps del migdia pot estimular la qualitat. En aquest sentit, val la pena pensar en l'estabilitat de les persones que s'hi dediquen. Per tant, cal preveure que les dotacions econòmiques no vagin en detriment de la qualitat del servei, i que qui el desenvolupa es vegi poc compensat. Cal preveure l'atomització que suposarà la dispersió d'horaris i, en conseqüència, posar en marxa mesures que garanteixin la qualitat dels serveis i unes retribucions dignes, cosa que facilitarà l'estabilitat dels equips en aquestes franges tan importants d'atenció escolar.

- *Coordinar l'educació primària i la secundària.*

L'anàlisi del temps educatiu de l'infant, l'hem de fer en el context de l'educació obligatòria i, en general, l'escola pública és un agent bàsic de

prevenció de risc social. És l'única institució per on passa tota la població durant un període de temps llarg i, per tant, té un paper molt important ja que esdevé una de les garanties dels drets de la infància. Per això trobem a faltar un plantejament més global des de tota l'educació obligatòria, en la qual la coordinació primària-secundària és fonamental per garantir un procés educatiu coherent.

- *Un equilibri necessari entre la qualitat del servei i les condicions de treball.*

Cal trobar un equilibri just entre les condicions laborals i la qualitat del servei que ofereix el centre, de manera que la millora d'aquestes condicions han de tenir com a conseqüència una millora del servei, al mateix temps que milloren les condicions dels treballadors. Les actituds d'algun sector del professorat no ajuden a propiciar experiències innovadores i a millorar l'escola. La revisió en profunditat de l'estatut de la funció pública té una importància especial i, sobretot, l'adequació d'aquest estatut a les noves necessitats que es produeixen seria una mesura complementària que facilitaria els canvis que es proposen.

- *Avançar cap a un model administratiu més descentralitzat i menys burocratitzat.*

La postura excessivament restrictiva –i, de vegades, centralista i burocràtica– que té l'Administració en alguns aspectes no ajuda a la millora de situacions concretes. Ens referim a aspectes com l'autonomia –que sovint es proclama com un tret important i, després, es formulen multiplicitat de mesures que la limiten–, o els processos d'innovació, que es tecnifiquen i es volen generalitzar de forma excessiva i innecessària.

Aquesta situació d'homogeneïtat de les mesures que aplica l'Administració és particularment evident en el cas de l'escola rural, en general, i de determinades escoles urbanes amb dificultats especials o situacions complexes. En les convocatòries, no s'acostuma a pensar en aquestes realitats diferents i això dificulta l'adopció de mesures de qualitat en aquests contextos diferents.

4. Recomanacions per l'aplicació d'aquesta mesura

Per acabar, ens permetem fer un conjunt de recomanacions a tots els sectors que tenen alguna responsabilitat en l'aplicació d'aquesta mesura, que desenvolupen i concreten algunes de les idees que hem anat explicant al llarg del document.

Adreçades als centres educatius

- *Contextualitzar els objectius.*

Cada centre educatiu ha de contextualitzar, d'acord amb el seu projecte educatiu de centre, els objectius que planteja el Departament d'Educació per tal d'orientar millor les mesures que ha de desenvolupar i afavorir les finalitats assenyalades de forma col·lectiva.

- *Desenvolupar l'autonomia.*

L'autonomia és un instrument que implica la responsabilitat i el compromís dels equips directius i els equips docents amb la comunitat educativa i amb l'entorn. Desenvolupar les condicions que la facilitin és una responsabilitat de l'administració educativa. L'autonomia permet que cada centre reflexioni i dissenyi aquelles concrecions organitzatives i de contingut que li siguin més favorables, d'acord amb el seu propi projecte i amb les necessitats del seu alumnat. També vol dir treballar de manera transparent i amb control social sobre les decisions. L'equip directiu ha de prendre les decisions amb l'acord dels mestres i han de ser aprovades pel consell escolar, que ha de tenir la decisió final.

- *Pensar en l'alumnat.*

En la confecció d'horaris, cal pensar –primerament– en l'alumnat i en les seves necessitats educatives, tot fent propostes que s'adeqüin a la seva realitat. Això és el que ha de permetre definir l'horari global del centre. L'horari del professorat ha d'adequar-se a aquesta definició general. Els canvis que produirà l'aplicació de la sisena hora no han d'augmentar la pressió sobre els infants, sinó més aviat alleugerir-la i complementar-la en aquells casos que es cregui necessari. Cal aconseguir que la mesura tingui efectes beneficiosos per alliberar temps, per donar més recursos als que més ho necessiten, per fer algunes coses que es fan fora de l'escola i que, potser, no les pot fer tothom.

Hem de dissenyar el temps escolar pensant en les necessitats de l'alumnat. Cal revisar les activitats que es fan amb els infants en les hores destinades a cobrir serveis (migdia, acollida, tarda, etc.) per tal de reforçar l'equilibri activitat-descans i donar un caire relaxat i tranquil a les propostes. Durant aquests espais de temps, els nens i nenes necessiten educadors capaços de combinar una funció d'acompanyament, suport i protecció, amb una funció de dinamització d'activitats que, en cap cas, han d'augmentar l'estrès infantil.

- *Integrar la sisena hora en l'horari global del centre.*

Entenem que la millor situació és la que parteix d'una concepció global de l'horari de l'alumnat, sense fer distinció entre les cinc primeres i la sisena hora. Això dóna coherència als processos d'aprenentatge i permet alentir i allargar processos i, d'aquesta manera, adaptar-los a les realitats de cada alumne. En cap cas es pot augmentar la pressió curricular sobre l'alumnat, sinó que cal treballar amb ell perquè assumeixi i s'impliqui millor en el seu procés d'aprenentatge.

- *Dinamitzar el procés a través de l'equip directiu.*

L'equip directiu, juntament amb el professorat, ha de tenir un paper dinamitzador. També hem d'implicar directament altres responsables de parcel·les de gestió en el propi centre (coordinadors, per exemple). Cal una implicació de tot el professorat que, en definitiva, és qui qui ha d'executar la proposta.

- *Informar i implicar a la comunitat educativa.*

Cal informar detalladament a la comunitat educativa dels canvis proposats, dels objectius d'aquests canvis i de les raons que han portat a l'equip docent a proposar-los. S'han de donar missatges clars i entenedors i és important que les famílies puguin percebre els guanys que suposa aquesta mesura per les escoles. Cal una actitud positiva en relació a les famílies, si volem aconseguir el seu recolzament i potenciar la seva participació tot mantenint uns nivells d'eficàcia i utilitat (enquestes, petites consultes, etc.). Es poden desenvolupar actuacions prèvies d'implicació i informació, que es poden fer a través de les juntes de l'AMPA. Cal aprofitar el moment per demanar més corresponsabilitat en les tasques educatives a les famílies.

- *Consensuar la proposta.*

La proposta global d'horari l'haurà d'aprovar el consell escolar per majoria de tres quarts parts. Les propostes, sempre que sigui possible, han d'estar argumentades i consensuades al consell escolar. La democràcia en el centre no ha de servir per barallar-nos o dividir-nos en votacions, sinó per intentar equilibrar les necessitats del servei i els drets del professorat i de la resta de personal.

- *Implicar l'alumnat en els canvis que es proposen.*

Hem d'implicar l'alumnat en els canvis que es materialitzaran a cada centre, dialogant i contrastant idees amb tots ells per tal de contribuir a implicar-los en la vida del centre. Cal fer-los partícips dels canvis que es produiran, demanar-los la seva opinió, reflexionar amb ells sobre com els pot afectar la mesura i sobre quins avantatges i inconvenients hi poden trobar. La complicitat amb l'alumnat es pot crear a través de la figura dels delegats i delegades de curs o d'altres fórmules.

- *Ser flexibles i estar oberts a tot tipus de propostes.*

Els exemples, les bones pràctiques, els suggeriments que es puguin fer des d'altres instàncies respecte el contingut d'aquesta sisena hora es poden tenir en compte ja que poden millorar les propostes que es facin des de la pròpia comunitat educativa.

- *Donar coherència a l'horari global del centre.*

Els canvis en els horaris de l'escola s'han de fer en un marc de coherència global, inclosos els temps d'acollida al matí i a la tarda, les activitats extraescolars i el menjador. Aquesta coherència, cal aconseguir-la amb la participació de tot el personal que treballa en el centre a l'hora de prendre decisions.

- *Fixar un horari de permanència màxima.*

D'acord amb cada comunitat educativa, cal fixar un horari orientatiu i idoni de permanència al centre de l'alumnat, tenint en compte –sempre– les circumstàncies concretes de cada context. La comunitat educativa ha d'implicar-se en aquesta concreció. És important avançar en la definició de quin és el temps màxim que els infants han de romandre a l'escola –fent activitats directament educatives i instructives– i quin és el temps que es pot pretendre que hi esmerci cada infant fora de l'escola.

- *Propiciar el temps lliure no institucionalitzat entre l'alumnat.*

Malgrat l'ampliació de l'horari escolar, els nois i noies han de disposar d'una quantitat de temps no ocupat amb activitats obligatòries, un temps propi de lleure.

- *Contribuir a l'equitat i la cohesió social.*

Als col·lectius i grups d'alumnes que tenen més necessitats per motius familiars, socials i econòmics, l'allargament de l'horari escolar els ha d'ajudar a compensar algunes de les seves mancances.

- *Distribuir i definir els recursos humans d'acord amb els objectius.*

Els centres educatius han d'elaborar propostes organitzatives que s'adeqüin als objectius assenyalats. Cal que, en l'exercici conseqüent de l'autonomia, ho justifiquin pedagògicament. Els models suggerits per l'Administració, igual que els models que provenen de la pràctica d'altres centres educatius, han de tenir el caràcter d'exemples. Els centres han de definir el perfil del professorat que s'incorpora d'acord amb el projecte elaborat.

- *Aprofitar la proposta per millorar altres aspectes.*

Un canvi d'aquesta envergadura ofereix moltes oportunitats als equips directius i als equips docents. Els debats que es produeixin poden ajudar a replantejar-se i millorar altres aspectes del funcionament dels centres educatius: organització del centre, adscripció del professorat, vinculació entre les etapes i els cicles, estancament en determinats nivells, models obsolets d'atenció a la diversitat, excessiva fragmentació del professorat que atén un grup d'alumnes, divisió entre especialistes i tutors, etc.

- *Reorganitzar les hores de coordinació de l'equip.*

Les hores de coordinació i de gestió de l'equip s'han de reorganitzar tenint en compte que:

- Les noves complexitats necessiten més hores de gestió.
- La disminució d'hores de coincidència de l'equip en el centre fan imprescindibles alguns canvis en l'organització de la coordinació.
- La necessitat de realitzar reunions més intenses entre l'equip (una hora i mitja o dues), cal contemplar-la negociant i acordant entre tot l'equip les solucions més adequades.
- La resta de coordinacions (cicle, comissions, etc.) que no afecten tot l'equip s'han de poder desenvolupar amb una bona distribució del temps i dels recursos humans.

- *Millorar el plantejament educatiu de les activitats i serveis escolars.*

Les entitats de lleure i altres professionals que gestionen les activitats i serveis a les escoles de primària han d'aprofitar la remodelació dels espais i temps escolars per tal de fer un replantejament educatiu d'aquestes activitats i enfortir la coordinació efectiva amb l'equip docent i l'equip directiu responsable del centre. En aquest sentit, seria interessant incorporar alguns representants d'aquest sector a les reunions del consell escolar de centre.

- *Aprofundir en la funció educativa del menjador.*

Cal que s'aprofundeixi en la funció educativa de l'hora de dinar a l'escola, atès que es tracta d'un espai privilegiat per consolidar hàbits saludables i integrar aspectes culturals i socials relacionats amb els àpats.

No aprofitar aquest valor educatiu provocaria entrar en contradicció amb el treball que es fa a l'aula.

- *Tenir cura de l'espai de descans del migdia.*

L'espai de descans de després de dinar hauria de ser un temps lliure enriquit i supervisat. L'escola hauria de posar a disposició dels nens i nenes racons, recursos i espais on els infants estiguin acompanyats pels monitors, però no necessàriament amb activitats dirigides.

- *Millorar la formació del personal de lleure i de serveis.*

Cal millorar la formació dels monitors existent al nostre país, tot incorporant o reforçant la seva preparació per actuar de manera coordinada amb l'escola i la família.

Adreçades a l'Administració

- *Desenvolupar les condicions per una autonomia efectiva dels centres docents.*

- Ha d'actuar amb la màxima flexibilitat a l'hora d'implantar la sisena hora.

- Ha de vetllar per tal que els centres educatius reflexionin i decideixin com concreten els diferents aspectes, en funció de la seva pròpia realitat.

- Ha d'allunyar-se dels models homogenis i ha de potenciar que els equips docents i les comunitats reflexionin i elaborin les propostes des d'una cultura que potenciï la seva autonomia.

- Ha de fer possible que les noves incorporacions de professionals al centre es facin d'acord amb els perfils proposats des de la mateixa escola.

- Les orientacions i instruccions no han de ser prescriptives, ha d'estimular i fer possible que els centres educatius elaborin alternatives diferents, consensuades i argumentades pedagògicament. L'Administració no ha de plantejar temes o continguts sinó que ha de suggerir criteris perquè cada centre els pugui aplicar segons la seva realitat.

– S’ha de facilitar al màxim que les escoles d’àmbit rural que vulguin puguin fer-ho.

- *Ampliar la proposta a l’Educació Infantil.*

Cal replantejar-se la possibilitat que es pugui implantar aquest augment de l’horari també a l’etapa d’Educació Infantil, si no de forma generalitzada, sí en aquells centres on es presenti un projecte aprovat pel consell escolar.

- *Adequar els recursos a les noves necessitats*

L’ampliació horària s’ha de fer amb els recursos adequats:

– Recursos humans que tinguin en compte tant l’augment d’hores lectives com el plus d’horari de gestió necessari. En cap cas es poden perdre hores de suport en el còmput general d’hores.

– Recursos econòmics que tinguin en compte les noves activitats que s’organitzaran.

– Espais adequats a les noves necessitats: possibles desdoblaments, espais per al treball personal del professorat, etc.

– Cal vetllar pels serveis necessaris pel bon funcionament de l’escola, com la consergeria i la neteja.

- *Oferir un missatge coordinat i coherent per part de l’Administració i els seus serveis educatius.*

L’administració educativa i tots els seus serveis territorialitzats (inspecció, EAP, CRP, etc) han d’implicar-se a fons en aquesta nova cultura que es proposa, basada en l’autonomia de decisió dels centres. Els missatges que arriben des de l’administració educativa han de ser homogenis. En relació al currículum, el missatge ha de ser inequívoc i en cap cas es pot considerar augmentar la pressió curricular sobre l’alumnat, ni que les activitats que s’organitzin hagin de ser unes específiques.

- *Vetllar per la implicació del professorat.*

Cal abordar amb seriositat un pacte en profunditat amb el professorat, que faciliti la seva implicació en els canvis que es proposen i potenciï la seva professionalitat. Tots els recursos que s’hi destinin seran impor-

tants: formació, acompanyament, valoració, etc. No hem d'oblidar que el professorat ha d'estar convençut de la bondat de la mesura i que serà difícil dur-ho a terme si una part s'hi mostra en contra.

- *Procurar la coherència i l'acord.*

Calen apropaments entre els diferents centres educatius –en el marc dels consells escolars de districte, municipals o territorials– que, sempre que es pugui, facin possible una certa homogeneïtat en les propostes d'horari i calendari. L'administració educativa ha d'implicar-se en cada territori per facilitar que hi hagi un acord de criteris comuns entre els diversos centres (districte, localitat, comarca, etc.), tot respectant el procés de cada centre i l'àmbit de decisió que suposa cada consell escolar. Finalment, volem fer referència a la necessitat que el Departament d'Educació faci d'àrbitre en situacions de conflicte i no entesa, respectant sempre el sentit majoritari de la comunitat educativa i el sentit comú.

- *Avançar en la regulació del temps extraescolar.*

L'Administració també ha de vetllar, juntament amb els centres educatius, els ajuntaments i les entitats de lleure, per la reorganització de les activitats extraescolars que es durà a terme a partir del curs vinent. Aquesta mesura és important per facilitar la igualtat d'oportunitats entre les diferents poblacions escolars.

- *Adequar els models de formació permanent.*

Cal repensar la formació permanent en el centre –dins l'horari laboral del professorat– en funció d'aquestes noves distribucions horàries. Es poden aplicar altres models, com concentrar-la en una setmana, en un mes o aprofitar els dies que no hi ha alumnat. També es pot avançar en els models que afavoreixin el compromís del formador amb el propi centre i la seva implicació, més enllà dels moments estrictes de formació amb els mestres (intervenció a l'aula, seguiment de projectes, etc.).

- *Difondre les bones pràctiques.*

Cal fer un esforç, des dels diferents estaments de l'Administració i des de l'escola, per difondre les bones pràctiques que es desenvolupen als

centres educatius, així com les respostes a moltes de les qüestions que els centres es plantegen al voltant de la implantació d'aquesta mesura.

- *Coordinar la proposta amb altres mesures.*

Cal que faci un esforç per interrelacionar i coordinar les diferents propostes que actualment té en marxa per aconseguir les mateixes finalitats: aules d'acollida, plans d'ajuda a l'estudi, projectes d'autonomia de centres i plans estratègics, calendari i horaris generals, instruccions i orientacions d'inici de curs, mesures per potenciar la utilització de les instal·lacions educatives, mesures per recolzar els equips directius i mesures per millorar les condicions de treball del professorat, entre d'altres. Cap experiència positiva no es pot veure anul·lada per l'aplicació de la sisena hora.

5. Un apunt per concloure

El document que heu llegit conté el fruit del treball de discussió d'un grup de gent heterogeni, format per persones de diferents sectors de la comunitat educativa. La riquesa de les seves veus ha generat un debat agradable i intens que ens ha satisfet personalment i ens ha ajudat a obrir camins i potencialitats. Com haureu pogut comprovar, hi apareixen molts elements que cadascú ha pogut analitzar i compartir des de la seva pròpia realitat i circumstàncies. Probablement, hem deixat de banda algun aspecte que és significatiu per al vostre centre, la nostra intenció només és posar sobre la taula una sèrie d'elements per veure i viure l'ampliació de l'horari escolar des d'una perspectiva constructiva.

Les escoles i les diferents instàncies del sistema educatiu del país iniciem un procés en què l'aprenentatge col·lectiu, la reflexió i el seguiment acurat sobre l'aplicació d'aquesta mesura seran fonamentals. La comunicació, la flexibilitat i la confiança entre totes les instàncies educatives serà necessària. Volem avançar en el canvi, la millora i la qualitat de l'educació catalana, i això és una finalitat que ens uneix a totes. L'ampliació de l'horari escolar suposa un esforç pressupostari important que cal valorar, i que –juntament amb d'altres mesures en el context del Pacte Nacional per a l'Educació– ha de contribuir a millorar la qualitat. Tot plegat ha de fer possible millorar la resposta que dóna l'escola a les necessitats de la ciutadania i de la societat.

Es tracta de potenciar la dimensió educativa d'aquesta mesura que se'ns proposa; i, amb aquesta finalitat –partint de l'exercici de la seva responsabilitat–, tots els sectors de la comunitat educativa del nostre país han d'activar la seva disponibilitat i els seus recursos per tal d'aconseguir-ho.

6. Bibliografia

Acta de la Sessió del Secretariat d'Escola Rural (Federació de MRP de Catalunya), 18 de febrer de 2006.

Teresa CASAS: Sobre la sisena hora, 25 de febrer de 2006.

Jaume CELA i Joan DOMÈNECH: La sisena hora a l'escola pública, *El Periódico*.

Josep FARRÉ, Procés de treball per a la millor implantació de la 6a hora.

Elisenda MALARET i Marta TIMON: Avantprojecte de Llei de la seguretat dels menors i de la qualitat de les activitats més enllà de l'horari lectiu, abril de 2004.

Raül MANZANO: Els infants, una hora més a l'escola pública.

Joan SUBIRATS: Hora sexta, *El País*, 9 de febrer de 2006.

Joan TEIXIDÓ i GROC (Grup de Recerca sobre Organització de Centres):

- La sisena hora: una oportunitat per a la vertebració claustral.
- La posada en marxa de la sisena hora a primària. La fixació del marc horari de centre.
- Què farem a la sisena hora?

USTEC-STE'S: Full informatiu, núm. 45, febrer de 2006.

7. Llista de participants

Les persones que han participat en els debats ho han fet a títol individual i no en representació de les institucions per a les quals treballen o a les quals pertanyen.

Roser Batlle, Fundació Catalana de l'Esplai.

Jaume Cela, CEIP Escola Bellaterra.

Mercè Chacón, Fundació Jaume Bofill.

Maite Comas, USTEC.

Joan Domènech, CEIP Escola Pública Fructuós Gelibert.

Josep Farré, Inspecció.

Josep Miquel Lacasta, CCOO.

Raül Manzano, Federació de MRP de Catalunya, CEIP Blanca de Villalonga de La Portella.

Pepe Menéndez, Fundació Joan XXIII.

Isabel Nadal, CEIP Cervantes.

Miquel Payaró, CEIP Puig Segalar de Viladamat.

Elisabet Rosell, CEIP Andersen-Balmes.

Joan Jordi Rosell, FAPAC.

Jaume Trilla, Universitat de Barcelona.

Alfred Vernis, AMPA CEIP Orlandai.

Isabel Viaplana, CEIP Ullastret.

Debats

1. **Consells ciutadans a Catalunya: experiències, balanç i propostes.** Ismael Blanco. Maig 2003, 51 p.
2. **Norma i transgressió. Família. Religiositat i/o espiritualitat.** Ricard Ruiz (relator). Setembre 2003, 67 p.
3. **La immigració a debat: Diversitat i ordenament jurídic.** Michael Donaldson (relator). Febrer 2004, 50 p.
4. **La immigració a debat: Diversitat i participació.** Roser Solà-Morales (relatora). Febrer 2004, 70 p.
5. **La immigració a debat: Diversitat i mitjans de comunicació.** Janeth González (relatora). Abril 2004, 42 p.
6. **El cos i la ment. La creativitat. Les veus de l'altre.** Ricard Ruiz (relator). Maig 2004, 59 p.
7. **Reflexions i propostes sobre la funció pública i social de l'escola concertada en una nova xarxa educativa catalana.** Lluís Ylla (relator). Octubre 2004, 28 p.
8. **Pressupostos participatius: per on comencem?** Ismael Blanco i Irene Lop. Novembre 2004, 61 p.
9. **La formació de persones adultes a Catalunya: propostes per afavorir la participació evitar la desigualtat.** Montserrat Casamitjana, Miquel Casanovas i Alfons Formariz. Març 2005, 83 p.
10. **La immigració a debat: Diversitat i salut.** Kàtia Lurbe (relatora). Novembre 2005, 55 p.
11. **Propostes per a la millora del tractament informatiu de la immigració.** Xavier Giró (relator). Novembre 2005, 31 p.
12. **La immigració a debat: Immigració, urbanisme i habitatge.** Arkaitz Fullaondo (coordinador i relator). Març 2006, 37 p.
13. **Mirades educatives a la sisena hora. Eines per a la reflexió i la pràctica als consells escolars.** Joan Domènech i Raül Manzano (coordinadors). Juny 2006, 35 p.

Etapa anterior

1. **Els mestres, agents del model d'escola.** M. Rúbies, P. Darder, J. Cots. 1989, 43 p.

2. **Ciutat i habitatge: perspectives per als anys 90.** L. Cantallops, J. A. Solans, M. Ribas Piera, 1989, 56 p.
3. **El metge davant l'atenció sanitària.** N. Acarín, A. Segura, A. Salgado. 1989, 27 p.
4. **Els Jocs Olímpics: per què i per a qui?** J. M. Huertas Clavería, J. Cruz, R. Alquézar. 1989, 41 p.
5. **Les televisions privades des de la perspectiva de la comunicació a Catalunya.** J. M. Forn, J. Gifreu, M. Reixach. 1990, 29 p.
6. **Els treballadors africans a Catalunya, aspectes socials i culturals.** T. Losada, N. Sastre, J. Soler. 1990, 43 p.
7. **És possible una defensa no ofensiva d'Espanya? Es pot defensar un país pacifista?** L. M. de Puig, V. Fisas, J. Porta. 1990, 30 p.
8. **Sindicats i concertació després de la vaga general.** S. Carrasco, S. Aguilar, J. Roca, F. Pindado. 1990, 61 p.
9. **Enquestes d'opinió: entre la informació i la manipulació.** E. Bonet, J. Estruch, J. Porta. 1991, 29 p.
10. **Alternatives per a un funcionament més eficaç de l'administració de justícia.** J. Roig, J. L. Jori, J. M. Gasch. 1991, 37 p.
11. **Àudio-visuals arreu. I a l'escola?** P. Ribera, A. Bartolomé, J. Ferrés. 1991, 40 p.
12. **Els reptes de l'associacionisme.** M. Ferrés, P. Martínez, F. Pindado. 1991, 40 p.
13. **Multiculturalitat a les escoles.** R. Cañadell, D. Juliano, J. Pérez, M. Pujol. 1992, 42 p.
14. **Què se'n fa, dels llibres?** S. Fàbregues, E. Teixidor, J. Terribas, M. Reixach. 1992, 35 p.
15. **El descrèdit de la política.** S. Cardús, L. Hernández, J. Subirats, J. Porta. 1992, 61 p.
16. **La Justícia de Menors, una justícia menor?** C. González, J. Funes, L. Ventosa, F. Pindado. 1992, 50 p.
17. **Unió Europea, cultura i cultures a Europa.** L. V. Aracil. 1993, 26 p.
18. **El canvi global en el medi ambient des de la dimensió personal i social. Què cal fer i com?** M. Ludevid, P. Pous. 1993, 44 p.
19. **Mercat de treball, ocupació i competitivitat empresarial.** J. M. Gasch, J. Roca, A. Contijoch. 1993, 40 p.
20. **L'orientació professional inicial: de la LOGSE a la seva aplicació.** M. Inglès, S. Auberní, J. A. Blasco. 1994, 36 p.
21. **Cinema i llengua a Catalunya.** G. Planella, J. Romaguera, P. I. Fages. 1994. 40 p.

22. **Experiències d'educació en els valors amb adolescents.** R. Grasa, R. Batlle, J. Cela. 1994, 58 p.
23. **Èxit i fracàs escolar en temps de reforma.** J. Casal, O. Homs, J. Trilla. 1995, 58 p.
24. **ONG per al Tercer Món. Quina solidaritat? Quina coordinació?** I. de Senillosa, G. Serra i J. Soler. 1995, 63 p.
25. **El futur de la TV pública.** J. Ferrús, J. M. Tresserras, I. Tubella. 1996, 50 p.
26. **Moviment veïnal: reptes de futur.** J. M. Huertas, R. de Cáceres, A. Naya. 1997, 44 p.
27. **Les tendències de l'evolució de la sanitat a Catalunya.** O. Ramis, G. López Casasnovas, Ll. Monset. 1997, 59 p.
28. **Activitat econòmica i normalització lingüística.** M. Reixach, M. Corell, J. Guàrdia, Y. Griley. 1997, 55 p.
29. **Qui determina l'agenda electoral?** M. Minobis, J. Gifreu, F. Pallarès. 1998, 51 p.
30. **Participació ciutadana: la utilitat de la Iniciativa Legislativa Popular.** J. Vintró, J. M. Gasch, J. Moner. 1999, 63 p.
31. **El paper de l'educador social en la nostra societat.** J. Casacuberta, M. Massot, P. V. Planas. 1999, 42 p.
32. **Menors immigrants: sols o desemparats?** R. Buscallà, M. Laranga, Àngel Marcó. 1999, 65 p.
33. **La votació electrònica: un debat necessari.** Jordi Capó i Andreu Riera. 2000, 49 p.
34. **La Mediació intercultural. Ofici o funció?** Sadia Aballouche, Aliou Diao i Montse Solerdelcoll. 2000, 46 p.
35. **El poble gitano i l'educació.** Domingo Jiménez, Carme Méndez i Elisa Soler. 2001, 48 p.

